

Naczynie na tytoń do żucia firmy J. Goldfarb Stargard i. Pom. ze zbiorów Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie

Piotr Tarnawski

Stargard

p.tarnawski@muzeum-stargard.pl

Abstrakt

Tekst opisuje naczynie na tytoń do żucia przekazane w darze do Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie w 2015 r. W treści zawarto informacje o producencie obiektu, którym była firma J. Goldfarb. Jej działalność rozpoczęła się w 1839 r. w Pr. Stargard (obecnie Starogard Gdański), a w 1920 r. firma ulokowała swoją produkcję oraz biuro handlowe w Stargard i. P. (obecnie Stargard).

Abstract

The text describes a dish for chewing tobacco offered to the Museum of Archaeology and History in Stargard in 2015. The text includes information on the manufacturer of the artefact, the company J. Goldfarb. It was established in 1839 in Pr. Stargard (today Starogard Gdański), and in 1920 the company moved the production premises and trade office to Stargard i. P. (today Stargard).

Słowa kluczowe

Pr. Stargard, Tabakfabriken J. Goldfarb Stargard i. Pommern, tytoń, naczynia

Keywords

Pr. Stargard, Tabakfabriken J. Goldfarb Stargard i. Pommern, tobacco, dish

---

W 2015 r. Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie otrzymało w darze naczynie na tytoń do żucia pochodzące z wytwórni tabaki Goldfarba ze Stargardu¹. W swoich zbiorach muzeum posiada jedną tabakierę fajansową², jedną tabakierę blaszaną³ oraz pokrywę od tabakiery fajansowej tej firmy⁴. Najnowszy nabytek jest spośród nich największy pod względem rozmiarów.

¹ Zbiory MAH w Stargardzie, nr inw. MS/S/1298.

² Zbiory MAH w Stargardzie, nr inw. MS/S/861.

³ Zbiory MAH w Stargardzie, nr inw. MS/H/2639.

⁴ Zbiory MAH w Stargardzie, nr inw. MS/S/1109.

Przemysłowiec Izaak Goldfarb (ryc. 1) rozpoczął swoją działalność w 1839 r. w Pr. Stargard (obecnie Starogard Gdański). Z niewielkiego zakładu firma urosła do nowoczesnej fabryki produkującej artykuły tytoniowe również na eksport. W 1890 r. zarządzanie manufakturą przejął syn Izaaka, Arie (ryc. 2). Rozszerzył on działalność kupując wytwórnie tytoniu w Gdańsku, Bydgoszczy i Kościerzynie⁵. W czasie działalności w Pr. Stargard Goldfarb wraz z innymi firmami, m.in. H.A. Winkelhausenem⁶ prowadził największy browar w mieście. A. Goldfarb angażował się także w życie społeczne miasta. Był zastępcą burmistrza, wieloletnim radnym miejskim oraz darczyńcą. Za jego działalność nadano mu tytuł honorowego obywatela miasta⁷.

W następstwie I wojny światowej oraz postanowień traktatu wersalskiego Pr. Stargard został włączony w granice II Rzeczypospolitej. Ten fakt miał wpływ na dalsze losy rodziny Goldfarbów, która była właścicielem fabryki tytoniu w polskim Starogardzie do 1924 r., kiedy to nastąpiło upaństwowienie fabryki z mocy ustawy Sejmu II RP o monopoli tytoniowym⁸. Wcześniej jednak, tuż po I wojnie światowej Arie Goldfarb nabył nieruchomości w Stargardzie na Pomorzu, gdzie kontynuował swoją działalność⁹. Firma rozpoczęła tu działalność w 1920 r.¹⁰ (ryc. 3) i działała przynajmniej do 1941 r., choć nie ma pewności czy jeszcze wtedy była własnością żydowskiej rodziny¹¹. W zakupionych, a następnie przebudowanych budynkach po browarze Lebendera przy ówczesnej Grosse Mühlenstr. 20 (obecnie ul. Kazimierza Wielkiego) umieszczono produkcję, natomiast biura i przedstawicielstwo handlowe ulokowano przy Grosser Wall Str. 28-29 (obecnie ul. Bolesława Chrobrego) (ryc. 4-5). Stargardzka fabryka sprzedawała m.in. tytoń do palenia i do żucia, tytoń fajkowy oraz tabakę (ryc. 6). A. Goldfarb zarządzał firmą do swojej śmierci w 1925 r.

Należy wspomnieć, że tytoń dziś kojarzony głównie z papierosami, wcześniej przez wiele wieków był uważany za roślinę leczniczą, poprawiającą nastrój i dodającą odwagi¹². Już wtedy wykorzystywano go na kilka sposobów: żuto i palono liście oraz wączano tabakę. W Europie do połowy XIX w. najczęstszą formą użycia było wdychanie tabaki¹³. Pierwsze urządzenia do produkcji papierosów pojawiły się w latach 80. XIX w., natomiast rozwój przemysłu tytoniowego przypadł na wiek XX. Żucie tytoniu, choć prawdopodobnie jest najstarszą formą spożycia tej rośliny, w Europie nie było zbyt popularne. Rozpowszechniło się przede wszystkim wśród przedstawicieli niektórych zawodów, jak np. żeglarze¹⁴.

⁵ Buchholz, Szklarski 1999, 112.

⁶ Hermann Aleksander Winkelhausen to założyciel firmy działającej w przemyśle spirytusowym. Przedsiębiorstwo powstało w 1846 r. w Pr. Stargard. Po 1918 r. rozszerzyło swoją produkcję, podobnie jak Goldfarb, o zakład w Stargardzie i. P. Jego wytwórnia wina działała przy Nordmauerstr. 6 (obecnie ul. Spichrzowa).

⁷ Buchholz, Szklarski 1999, 54, 68; Kallas 2000, 22-23.

⁸ Kallas 2000, 41.

⁹ Schröer 1922, 52.

¹⁰ Potwierdza to inserat reklamowy zamieszczony w: Adressbuch, 47.

¹¹ J. Goldfarb, [dostęp: 17 sierpnia 2016], <<http://www.stargard.porcelanki.net/?tag=goldfarb-j>>.

¹² Brzeziński 2004, 173.

¹³ Grzybowski 2006, 149.

¹⁴ Grzybowski 2006, 150.

Rzeczony obiekt został darowany do muzeum przez osobę prywatną z Wrocławia. Jest to naczynie fajansowe o szarym zabarwieniu w kształcie cylindrycznego walca o wymiarach: wysokość 16,7 cm, szerokość włącznie z uchwytami 21,2 cm, szerokość u podstawy 15,7 cm, szerokość u wylewu 16,2 cm. W górnym fragmencie części cylindrycznej umieszczone są równolegle, w jednej linii, dwa niewielkie pełne uchwyty dekorowane motywem roślinnym. Podstawa naczynia jest delikatnie poszerzona, tuż nad nią dekoracja w formie koralików biegnących wokół obiektu, nad nimi, również dookoła, wąski wgłębiony pasek. Obie dekoracje są barwione na granatowo. Na płaszczu słoika granatowy napis, otoczony dekoracyjną ramką w kolorze granatowym: *Tabakfabriken/ J. Goldfarb/ Stargard i. Pommern/ Gegr. 1839*. Ten sam motyw znajduje się równolegle po drugiej stronie naczynia. Pod rozszerzonym lekko wylewem biegnie wąski wgłębiony pasek barwiony na granatowo. Ogólny stan zachowania jest dobry. Oprócz zabrudzeń oraz pęknięć w podstawie jest dziura o wielkości 1,5 cm (ryc. 7-8).

Opisywane naczynie jest materialnym świadectwem przemysłu stargardzkiego z 1. połowy XX w. Był to okres rozwoju gospodarczego Stargardu rozpoczęty jeszcze w połowie XIX w., kiedy miasto ożywiła przede wszystkim kolej. Stało się ono ważnym węzłem kolejowym, co zaowocowało powstaniem pierwszych zakładów przemysłowych. Wzrastała także liczba mieszkańców: w 1820 r. było ich ponad 8 tys., w 1856 r. 16 tys. a w 1900 r. już 27 tys.¹⁵ W XIX w. pojawiły się również nowoczesne urządzenia miejskie, jak gazownia (1856 r.), wodociągi (1897 r.), elektrownia (1899 r.) i kanalizacja (1899 r.)¹⁶. Licznie powstawały małe manufaktury czy zakłady rzemieślnicze. W 1915 r. w Stargardzie miało ich funkcjonować ponad 800¹⁷.

Bibliografia

- Adressbuch für Stargard in Pommern*. 1921. R. 52.
Aniszewska J. 2002. *Obrazy stargardzkich ulic*. Stargard.
Brzeziński T. (red.) 2004. *Historia medycyny*. Warszawa.
Buchholz J., Szklarski A. 1999. *Królewskie Miasto Starogard*. Starogard Gdański.
Grzybowski A. 2006. Historia tytoniu w Europie. *Herba Polonica* 4, 146-152.
Kallas M. (red.) 2000. *Dzieje Starogardu 2*. Starogard Gdański.
Schröer H.H. 1922. *Deutschlands Städtebau Stargard i. Pom.* Berlin-Halensee.
Zuck O. 1900. *Führer durch Stargard in Pomm.* Stargard.

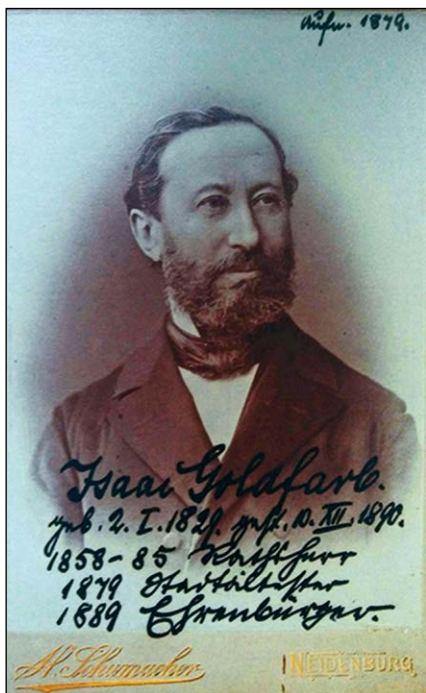
Strony internetowe

www.stargard.porcelanki.net [dostęp: 17 sierpnia 2016].

¹⁵ Zuck 1900, 10-11.

¹⁶ Aniszewska 2002, 11-12.

¹⁷ Aniszewska 2002, 12.

Ryc. 1. Założyciel firmy Izaak Goldfarb (1829–1890). Fot. ze zbiorów Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim

Ryc. 2. Arie Goldfarb (1855–1925), kolejny właściciel fabryki Goldfarba. Fot. ze zbiorów Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim

Ryc. 3. Najstarszy znany inzerat reklamowy firmy J. Goldfarb ze Stargardu (wg Adressbuch 1921)

Ryc. 4. i 5. Siedziba firmy przy Grosser Wall (obecnie ul. Bolesława Chrobrego) w Stargardzie od frontu i zaplecza (wg Schröer 1922)

Ryc. 6. Witryna sklepu tytoniowego z wyrobami Goldfarba, Stargard i Pom., Holzmarktstrasse (obecnie ul. Władysława Łokietka) (wg Schröer 1922)

Ryc 7. i 8. Naczynie na tytoń do żucia firmy J. Goldfarb ze Stargardu. Zbiory MAH w Stargardzie, nr inwent. MS/S/1298. Fot. J. Rusnok, MAH w Stargardzie